

Örgütlerde “Beyaz Yaka Suçları”: Mevcut Alanyazın Kapsamında Bir Değerlendirme

“White-Collar Crimes” in Organizations: An Evaluation in the Scope of Current Literature

Öğr. Gör. Onur SARIKAYA¹

Öz

Bu çalışmanın amacı, beyaz yaka suçlarını harekete geçiren koşulları ve örgütsel nitelikleri inceleme konusu yapan 2000 sonrası çalışmaları inceleyerek, ulaşılan sonuçlar ve tespitler üzerinden bir değerlendirmeye gitmektir. Ele alınan çalışmalar incelendiğinde beyaz yaka suçlarını tetikleyen üç temel koşul olarak ekonomik (fırsat/tehdit), örgüte özgü (elverişli durum) ve davranışsal (rasyonelleştirme) koşullar öne çıkmaktadır. Ayrıca, amaç/sonuç odaklı, lider-takipçi ilişkilerinde güçlü bir hakimiyetin izlendiği, risk alma düzeyi yüksek, etik duygusunun ve ahlaki değerlerin gelişmediği, formel ve/veya informal kontrol mekanizmalarından ve ortak norm/değerlerden yoksun örgütlerde beyaz yaka suçları daha sık görülebilmektedir. Beyaz yaka suçlarının yarattığı olumsuz etkilerin gün geçtikçe artması, olguyu daha önemli hale getirmekte ve özel bir çalışma konusu olarak ele alınmasını gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Beyaz yaka suçları, örgütsel davranış, literatür taraması

Makale Türü: Derleme

Abstract

The aim of this study is to make an assessment based on the results and findings obtained by examining the post-2000 studies that examine the conditions and organizational qualities that trigger white-collar crimes. When the studies are examined, economic (opportunity/threat), organization-specific (favorable situation) and behavioral (rationalization) conditions stand out as three basic conditions that trigger white-collar crimes. In addition, white-collar crimes can be seen more frequently in organizations that are goal/result-oriented, have a strong dominance in leader-follower relationships, have a high level of risk-taking, do not develop a sense of ethics and moral values, and lack formal and/or informal control mechanisms and common norms/values. The fact that white-collar crimes and their negative effects increase day by day makes the case more important and requires it to be handled as a special study subject.

Keywords: White-collar crimes, organizational behavior, literature review

Paper Type: Review

Giriş

Beyaz yaka suçları, en genel ifadeyle, herhangi bir kazanç elde etmek yahut herhangi bir kaybı önlemek için örgütün çeşitli kademelerindeki çalışan/çalışanlar tarafından gerçekleştirilen, fiziksel olmayan araçlar vasıtasıyla işlenen yasa dışı eylemler olarak tanımlanmaktadır (Edelhertz, 1970; Turner, 2014). Hukuktaki yerinin belirsizliği ve tespit edilmesinin zorluğu gibi unsurlar nedeniyle engellenmesi güç olan ve yıkıcı etkileri her geçen gün artan beyaz yaka suçlarının örgütlere ve toplumun birçok kesimine zarar verdiği bilinmektedir (Bashir vd., 2011; Karmann vd., 2016).

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi, Rektörlük, onursarikaya1993@gmail.com

Sutherland (1939), beyaz yaka suçları araştırmalarının öncüsü olarak kabul edilmektedir. Sutherland’in çalışmaları (örn. 1939-1940) suç kavramının yalnızca düşük sosyal statüyle ilişkili olmayabileceği ve toplumda nispeten daha saygın ve varlıklı konumda bulunan bireylerin de çeşitli suçlar işleyebileceği fikrinin oluşması ve güçlenmesine yol açmıştır. Beyaz yaka suçları, güven kavramını çiğnemek suretiyle güvensizlik oluşturarak, sosyal ahlakı azaltarak ve sosyal kurumlarda düzensizlik yaratarak topluma ciddi zararlar verebilmektedir (Sutherland, 1939).

Beyaz yaka suçları kavramının önemli olduğuna yönelik bu tespitlere ve son yıllarda konuya yönelik farkındalığın artmasına rağmen alanyazında bu kavrama ilişkin önemli bir boşluk olduğu belirtilebilir. Örgütlerde davranışsal olgular ve sonuçlar ile ilgilenen bir bilim disiplini olarak örgütsel davranış yazınının, çalışanların suç teşkil eden davranış ve tutumları ile ilgilenme tarihi oldukça yenidir. Beyaz yaka suçları, örgüte zararlı davranışlar kapsamında zaman zaman ele alınmakla birlikte spesifik bir çalışma konusu olarak incelenmesine 2000’li yılların başında az sayıda çalışma ile başlanmıştır, yakın tarihli çalışmalarla konuya yönelik tespitler artmıştır. Örneğin, Doğrusözöğlü (2005), içeriden öğrenenlerin ticareti ve manipülasyon suçlarının sosyolojik analizini beyaz yaka suçları kapsamında incelemiştir. Mengi (2009), çalışmada beyaz yaka suçlarının özelliklerini, bu suçların işletmelere ve topluma verdiği zararların mahiyetini, bu suçların önlenmesine ilişkin yapılması gerekenleri açıklamayı ve Türkiye için bir tespit ve değerlendirme ortaya koymayı hedeflemiştir. Işık (2012), beyaz yaka suçlarını sanayi sektörü, Çelik (2016) ise eczacılık alanında incelemiştir. Bununla birlikte, konuyla ilgili olarak özellikle işletme alanında olmak üzere yerli alanyazında önemli eksikler olduğu görülmektedir.

Bu doğrultuda, bu çalışma ile beyaz yaka suçlarını harekete geçiren koşulları ve örgütsel nitelikleri belirlemek amacıyla, ilgili konudaki araştırmaları inceleme konusu yapan 2000 sonrası çalışmaların incelenerek, ulaşılan sonuçlar ve tespitler üzerinden bir değerlendirmeye gidilmesi hedeflenmiştir. Çalışmada, yerel alanyazındaki çalışma eksikliği ve mevcut çalışmaların kavramı yalnızca muhasebe veya finans perspektifinden ele alması nedenlerinden ötürü yabancı alanyazına odaklanılmıştır. Bu çalışmanın, artan önem düzeyine rağmen alanyazında göz ardı edilmiş bir hususu inceleyecek ve sonuçlarıyla ilgili boşluğun doldurulmasına fayda sağlayacak olması nedeniyle önem arz ettiği düşünülmektedir. Beyaz yaka suçlarına örgütsel davranış perspektifinden yaklaşılmasının amaçlandığı bu çalışma ile yeni çalışmalara da ışık tutulacağı öngörülmektedir.

1. Beyaz Yaka Suçu Kavramı ve Çeşitleri

Beyaz yaka suçu, herhangi bir para veya mülk elde etmek, ödemedi kaçınmak, para veya mülk kaybını önlemek ya da işle ilgili veya kişisel avantaj sağlamak için genellikle üst ve orta düzey olmak üzere örgütün çeşitli kademelerindeki çalışan/çalışanlar tarafından gerçekleştirilen, fiziksel olmayan yol/araçlarla ve gizleme/saklama ya da kurnazlık yoluyla işlenen yasa dışı bir eylem veya eylemler serisidir (Edelhertz, 1970; Turner, 2014). Beyaz yaka suçları yüzünden hem toplumun hem de içlerinde Enron, Rolls-Royce, Siemens, Volkswagen, WorldCom gibi önemli firmaları da barındıran birçok firmanın ciddi zararlar gördüğü belirtilmektedir (Karmann vd., 2016; Harvard Business Review, 2019). Hukuktaki yerinin belirsizliği ve tespitinin zorluğu gibi unsurların bu olumsuz etkilerin engellenmesini önlediği hatta artmasını kolaylaştırdığı söylenebilir (Bashir vd., 2011).

Beyaz yaka suçu kavramı yabancı alanyazında genellikle “white-collar crime” kavramıyla ele alınmaktadır. Bununla birlikte, yapılan incelemeler sonucunda çalışanların işlediği suç (*wrongdoing*), yolsuzluk (*corruption*) ve dolandırıcılık (*fraud*) kavramlarıyla da benzer hususlara atıfta bulunulduğu, hatta bu kavramların zaman zaman eş anlamlı kullanıldığı tespit edilmiştir.

Bu kavrama ilişkin araştırmalarının öncüsü yaygın bir şekilde Sutherland (1939) olarak kabul edilmektedir. Sutherland’in bu konuyla ilgili çalışmalarından önce suç kavramının

genellikle sosyal statüsü düşük kişilerle ilişkilendirildiği ve Sutherland'in çalışmalarının bu fikrin değişerek sosyal statüsü yüksek kişilerin de suç işleyebileceği fikrinin oluşmasında önemli rolü olduğu belirtilmektedir.

Beyaz yaka suçları ağırlıkla finansal suçlarla ilişkilendirmekle birlikte alanyazında tanımlanmış farklı çeşitler de mevcuttur. Beyaz yaka suçlarının çeşitleri genel olarak şantaj, hırsızlık (Bashir vd., 2011), kaynakların kötüye kullanılması, rüşvet, siber suçlar (Turner, 2014), gelir vergisi ve menkul kıymet gibi unsurlara ilişkin dolandırıcılıklar, zimmete para geçirme (Piquero ve Benson, 2004) vb. yasa dışı faaliyetler olarak ifade edilmektedir.

2. Yöntem

Beyaz yaka suçlarını örgütsel davranış perspektifinden ele almayı amaçlayan bu çalışma ile beyaz yaka suçlarını harekete geçiren koşulları ve örgütsel nitelikleri inceleme konusu yapan 2000 sonrası çalışmaların incelenerek, ulaşılan sonuçlar ve tespitler üzerinden bir değerlendirmeye gidilmesi hedeflenmiştir. Konuyla ilgili olarak yerli alanyazının yetersizliği nedeniyle uluslararası alanyazına odaklanılmıştır. Bu doğrultuda, bilimsel olarak meşru olarak kabul görülen önemli veri tabanlarından biri olan Web of Science Core Collection temelinde bir tarama yapılmıştır. 2000-2019 arasındaki çalışmalar değerlendirilmiş, başlık (title) ve/veya konu (topic) bakımından beyaz yaka suçu (white-collar crime) kavramını ele alan İşletme (Business), Yönetim (Management) ve İşletme Finansı (Business Finance) alanındaki çalışmalar incelenmiştir.

3. Bulgular

3.1. Beyaz Yaka Suçlarını Tetikleyen Koşullar

Belirlenen çalışmalar kapsamında alanyazında beyaz yaka suçlarını tetikleyen koşullar üç başlık altında toplanabilir (Tablo 1):

Ekonomik (tehdit, fırsat): Yönetimin beklentileri, yatırımcının beklentileri, rekabet koşulları

Örgüte özgü (elverişli durum): Hiyerarşik konum, örgüt kültürü/normları, örgütsel karmaşa/karmaşıklık

Davranışsal (rasyonelleştirme): Bireysel farklılıklar, sosyal karşılaştırma

Tablo 1: Beyaz yaka suçlarını tetikleyen koşullar

Temel Koşullar	Açıklama	Türleri
Ekonomik (Gottschalk, 2017; 2019)	Tehdit (Pinto vd., 2008; Puah vd., 2009; Turner, 2014; Alalehto, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk, 2019)	Ekonomik temellere dayanan, çalışanı suça yönelten baskılar - Yönetimin beklentileri (Turner, 2014; Karmann vd., 2016; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk; 2019) - Yatırımcının beklentileri (Schnatterly vd., 2018) - Rekabet koşulları (Pinto vd., 2008; Schnatterly vd., 2018)
	Fırsat (Pinto vd., 2008; Gottschalk, 2017; 2019)	Ekonomik temellere dayanan, çalışanı suça yönelten cazip fırsatlar - Büyük ekonomik ödüller (Pinto vd., 2008; Gottschalk, 2017, 2019)
Örgüte özgü (Gottschalk, 2017; 2019)	Elverişli Durum (Aguilera ve Vadera, 2008; Karmann vd., 2016; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk, 2019)	Çalışanı suça teşvik eden örgüte yönelik elverişli koşullar - Hiyerarşik konum (Piquero ve Benson, 2004; Aguilera ve Vadera, 2008; Bashir vd., 2011; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018) - Örgüt kültürü/normları (Bashir vd., 2011; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018) - Örgütsel karmaşa/karmaşıklık (Pinto vd., 2008; Puah vd., 2009; Bashir vd., 2011; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018)
Davranışsal (Gottschalk, 2017; 2019)	Rasyonelleştirme (Aguilera ve Vadera, 2008; Alalehto, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk, 2019)	Çalışanın işlediği suçu rasyonel hale getirmesini sağlayan unsurlar - Bireysel farklılıklar (Puah vd., 2009; Turner, 2014; Alalehto, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018) - Sosyal karşılaştırma (Lee ve Gino, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018)

3.1.1. Ekonomik Koşullar

Ekonomik koşullar, tehdit ve fırsatlar olmak üzere iki başlık altında değerlendirilebilir. Ekonomik tehdit (Pinto vd., 2008; Puah vd., 2009; Turner, 2014; Alalehto, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk, 2019), ekonomik temellere dayanan ve çalışanı suça yönelten baskılar, ekonomik fırsat (Pinto vd., 2008; Gottschalk, 2017; 2019) ise ekonomik temellere dayanan ve çalışanı suça yönelten cazip fırsatlar olarak ifade edilebilir.

Ekonomik tehdit unsurları, yönetimin beklentileri, yatırımcının beklentileri ve rekabet koşulları olarak kategorize edilmiştir. Yönetimin beklentileri genellikle çalışanın performansı ile ilgilidir. Yönetimin güçlü, zaman zaman da çalışanları zorlayan performans beklentileri taşıması, bu doğrultuda çalışanın performansının izlenmesi ve beklenen performans sonuçlarına ulaşılmadığında yöneticilerin çalışan üzerinde bazı yaptırımlar uygulayabilmesi bir baskı unsuru olarak değerlendirilebilmektedir. Yönetim tarafından beklenen finansal, stratejik vb. performansa ulaşamayan ve/veya performansını yükseltmesi beklenen çalışan bu durumu, işini kaybetme ile ilgili tehdit olarak algılayabilmekte ve bu beklentileri karşılamak adına beyaz yaka suçlarına yönelebilmektedir (Turner, 2014; Karmann vd., 2016; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk; 2019). Bu durum iş güvencesizliği algısının çalışanları beyaz yaka suçuna ittiği şeklinde yorumlanabilir.

Yatırımcının beklentileri genellikle firma performansı ile ilgilidir. Yatırımcıların performans beklentileri, çalışanların ise bu beklentilere ulaşma ve hatta bu beklentilerin ötesinde performans gösterme isteği de bir baskı oluşturarak beyaz yaka suçlarına yol açabilmektedir. Bununla birlikte, firma beklenen performansa ulaşsa dahi yatırımcılar daha fazlasını talep edebilir. Bu ve benzeri durumlar beklenen sonuçlara ulaşılabilmesi adına çalışanlar üzerindeki baskıyı artırarak beyaz yaka suçlarının tetiklenmesine yol açabilmektedir (Schnatterly vd., 2018).

Beyaz yaka suçlarının bir başka tetikleyicisi olan rekabet koşulları da bir tehdit unsuru olarak algılanabilir. Sektördeki rekabetin etkisiyle beyaz yaka suçlarının işlenmesi arasında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Rekabetçi baskılar (güçlü ve oligopolistik rekabet, nispeten farklılaşmamış ürünler, müşteri ve fiyat rekabeti vb.) beyaz yaka suçları için en önemli baskılardandır. Rekabetin bu koşulları, elde edilmek istenen sonuçlara ulaşılması adına beyaz yaka suçları için tetikleyici bir rol üstlenebilir. Örneğin, müşteriler için rekabet edilen durumlarda, müşterilerin elde tutulması için firmalar beyaz yaka suçlarına yönelebirlir (Pinto vd., 2008; Schnatterly vd., 2018).

Ekonomik fırsatlar ise genellikle büyük ekonomik ödüller ile ilişkilendirilmektedir. İddialı ekonomik hedef ve ödüllerle motive edilmek istenen çalışanlar beyaz yaka suçlarına yönelebirlir. Terfi, çeşitli teşvikler, ekstra kişisel bonus ve ödemeler gibi unsurlar zaten finansal olarak tatminsiz olarak kabul edilen kişileri beyaz yaka suçlarına yöneltebilmektedir. Çalışan, bahsi geçen bu ödüllerini kendisine özel hayatında daha iyi koşullar sağlayacak ekonomik fırsatlar olarak görmekte ve bu fırsatları kaçırmamak adına gerekirse beyaz yaka suçlarına başvurabilmektedir (Pinto vd., 2008; Gottschalk, 2017; 2019).

3.1.2. Örgüte Özgü Koşullar

Örgüte özgü koşullar, genellikle elverişli durum kavramıyla ilişkilendirilmektedir (Aguilera ve Vadera, 2008; Karmann vd., 2016; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk, 2019). Elverişli durum kavramı, çalışanı suça teşvik eden örgüte yönelik elverişli koşullar olarak ifade edilebilir. Elverişli koşullar alanyazında genellikle, hiyerarşik konum, örgüt kültürü/normları ve örgütsel karmaşa/karmaşıklık kavramlarıyla açıklanmaktadır.

Çalışanın örgütün içinde bulunduğu hiyerarşik konum beyaz yaka suçu işleme adına elverişli bir durum oluşturabilir. Çalışan, bulunduğu konumun sağladığı meşru gücü suistimal ederek ve/veya “suçu meşru hale getirerek” yakalanma olasılıklarını azaltabilir. Otoritesini, bulunduğu konumdan kaynaklı kendisine duyulan güveni vb. unsurları kendi çıkarları doğrultusunda kötüye kullanabilir. Örneğin, bulunduğu pozisyon vasıtasıyla başta çeşitli kaynaklara yasal erişim hakkı olmak üzere birçok konuda ayrıcalık ve aşırı özgürlüğe sahip olan çalışan, bulunduğu pozisyonun sağladığı meşruiyetten de faydalanarak bu kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak suretiyle beyaz yaka suçu işleyebilmektedir (Piquero ve Benson, 2004; Aguilera ve Vadera, 2008; Bashir vd., 2011; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018).

Örgüt kültürü/normlarının örgütün performansı üzerinde önemli etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Örgütün sağlıklı bir kültüre sahip olmasının sapkın faaliyetleri de tetikleyeceği düşünülmektedir. Beyaz yaka suçları da bu faaliyetlerden bir tanesidir. Suistimalin ve etik olmayan benzeri davranışların yaygın olduğu, başta etik ve ahlaki olmak üzere ortak değer ve normlardan, informal kontrol mekanizmalarından yoksun bir örgüt özellikle yakalanma riskini azaltmak suretiyle beyaz yaka suçlarının işlenmesi adına elverişli ortam yaratabilmektedir. Beyaz yaka suçları işlendiğinden haberdar olan çalışanların bunu ihbar etmek yerine yardım etmesi bu konuyla ilgili örneklerden bir tanesidir (Bashir vd., 2011; Gottschalk, 2017; 2019; Schnatterly vd., 2018).

Örgütsel karmaşa/karmaşıklık (*organizational complexity*) olarak ifade edilen örgüt içerisindeki karmaşa halinin de beyaz yaka suçları için elverişli bir ortam hazırladığı

düşünülmektedir. Bu karmaşa genellikle formal kontrol eksikliği ile ilişkilendirilmektedir. Yeterli kontrol ve raporlama mekanizmalarının bulunmamasının çalışanların eylemlerinin birbirlerine görünürlüğünü azalttığı, bu durumun ise işlenecek suçların tespit edilmesini zorlaştırarak beyaz yaka suçlarının işlenmesi adına elverişli bir durum yaratabildiği ifade edilmektedir. Kimi zaman bazı çalışanlar, çalıştıkları örgütte beyaz yaka suçu işlendiğinden şüphelenseler de, örgüt içinde sağlıklı ve/veya güvenilir bir kontrol ve başvuru mekanizması bulunmaması nedeniyle, işlerini kaybetme korkusunun da etkisinde kalarak susmayı tercih edebilmektedirler (Pinto vd., 2008; Puah vd., 2009; Bashir vd., 2011; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018).

3.1.3. Davranışsal Koşullar

Beyaz yaka suçlarını tetikleyen koşulların davranışsal boyutu ise genellikle rasyonelleştirme kavramıyla ilişkilendirilmektedir. Burada rasyonelleştirme kavramı ile çalışanın işlediği suçu rasyonel hale getirmesini sağlayan unsurlara atıf yapılmaktadır (Aguilera ve Vadera, 2008; Alalehto, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018; Gottschalk, 2019). Bu unsurlar bireysel farklılıklar ve sosyal karşılaştırma kavramlarıyla değerlendirilebilirler.

Bireysel farklılıklar olarak ifade edilen, çalışanın sahip olduğu, bireyler arasında değişim gösterebilen kişisel özelliklerin de beyaz yaka suçlarının işlenmesi üzerindeki etkileridir. Örneğin, çalışanın sorumluluklara, ahlaki kodlara, etik vb. değerlere olan bakış açısı beyaz yaka suçlarını tetikleyebilir. Benzer şekilde, narsist, psikopati eğilimli, uyumluluk ve vazifeshinaslık düzeyi düşük bireylerin de beyaz yaka suçları işleme olasılıkları yüksek olabilir. Bu bireysel farklılıklar, çalışanın beyaz yaka suçlarını işlemeyen önce ve/veya işledikten sonra kendisini haklı çıkaracak gerekçeler bularak, suçu zihninde rasyonel hale getirmesine yol açabilmektedir. Bu tür çalışanlar, sahip oldukları bu özellikler nedeniyle yapılacak en doğru şeyin ilgili suçu işlemek olduğunu düşünebilmekte veya yaptıkları eylemi bir suç olarak değerlendirmemektedirler. Özetle, çalışanın kişilik özelliklerindeki farklılıklar, suçu zihninde rasyonelleştirmesine yol açarak beyaz yaka suçlarının işlenmesini tetikleyebilir (Puah vd., 2009; Turner, 2014; Alalehto, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018).

Sosyal karşılaştırma da rasyonelleştirmeye yol açan unsurlardan biridir. Çalışanın sosyal bağları, çalıştığı firmanın kültürü ve/veya çalıştığı firmanın dahil olduğu endüstrinin kültürü gibi unsurların da beyaz yaka suçlarını rasyonelleştirmesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Örneğin, çalışanın sosyal çevresinde beyaz yaka suçu işleyen bireylerin bulunması, çalışanın beyaz yaka suçunu rasyonel hale getirmesinde önemli bir role sahiptir. Benzer şekilde, çalışanın kurum içerisinde ve/veya firmanın dahil olduğu endüstride beyaz yaka suçlarının işleniyor olması da beyaz yaka suçlarını rasyonelleştirmesinde etkilidir. Bu tür çalışanlar, aktarılan unsurlar nedeniyle yapılacak en doğru şeyin beyaz yaka suçu işlemek olduğunu düşünebilir ve/veya “herkes yapıyor, dolayısıyla ben de yapabilirim” düşüncesiyle eylemini meşrulaştırabilir (Lee ve Gino, 2015; Gottschalk, 2017; Schnatterly vd., 2018).

Mevcut kavramsal bilgilerden yararlanarak, bu başlık altındaki tüm bu unsurlar “sosyal karşılaştırma” kavramı altında toplanabilir. Sosyal karşılaştırma, temelde bireylerin davranışlarını değerlendirirken kendilerini başkalarıyla (akranları, arkadaşları vb.) karşılaştırmalarıyla ilgilidir. Benzer bir durum çalışanlar için de geçerlidir. Çalışanlar bu karşılaştırmaları genellikle yetenek, maaş ve tahsis edilen kaynakların düzeyi gibi unsurlar üzerinden yaparlar. Lee ve Gino’nun (2015), Festinger’in (1954) Sosyal Karşılaştırma Teorisi’ne dayandırdıkları, çalışanların etik olmayan ve illegal davranışlarının, çevresindeki diğer bireylerle yaptıkları kıyaslamalarla ilgili olabileceğini aktardıkları çalışmalarından hareketle, beyaz yaka suçlarına dair benzer bir değerlendirme yapılabilir. Kendisini başkalarıyla kıyaslama eğiliminde olduğu varsayılan birey (çalışan), başta sosyal, firma ve endüstri çevresi olmak üzere çevresinde beyaz yaka suçu işlenmesi halinde, kendisini çevresiyle kıyaslayarak işlediği suçu haklı çıkaracak gerekçeler bulur ve rasyonelleştirebilir.

3.2. Beyaz Yaka Suçlarının Daha Yoğun Olduğu Örgüt Türleri

Yapılan incelemeler kimi örgütlerde beyaz yaka suçlarının daha sık görüldüğünü göstermektedir. Örneğin, kural değil de amaç odaklı olan ve amaçlara ulaşılmasının o amaçlara hangi araç/yollarla ulaşıldığından daha önemli olduğu örgütlerde beyaz yaka suçlarının daha sık görülebilir. Böyle bir durumda beyaz yaka suçu işleme kararı çalışanın vicdanına bırakılmakta, çalışan da amaçlara ulaşmak için beyaz yaka suçlarına yönelebilmektedir (Pinto vd., 2008; Gottschalk, 2017).

Lider-takipçi ilişkilerinde güçlü bir hakimiyetin izlendiği durumlar da beyaz yaka suçlarının sıklığını artırmaktadır. Takipçilerin liderle olan ilişkileri, liderin beyaz yaka suçu işlemesini kolaylaştırabilir. Örneğin, nihai ürünün bilgi olduğu örgütler veya nihai ürünün bilgi olmadığı bilgi yoğun örgütlerde astlar genellikle yöneticiler tarafından söylenenleri sorgulamadan, doğrudan yapmaya alıştıklarından, yöneticilerinin yönlendirmesi nedeniyle beyaz yaka suçlarına dahil olabilmektedirler (Gottschalk, 2017).

Risk alma eğilimi yüksek örgütlerde de beyaz yaka suçları sıklıkla görülebilmektedir. Bu tür örgütler genellikle normalin üzerinde sonuçlar beklediklerinden, bu durum bir baskı oluşturarak beyaz yaka suçlarının işlenme oranını artırabilir. Yenilikçilik odaklı örgütlerde ise beyaz yaka suçlarının işlenme sıklığının düşük olduğu ifade edilmektedir (Karmann vd., 2016).

Tartışma

Alanyazındaki veriler doğrultusunda kavrama ilişkin bazı hususlarda değerlendirmelerde bulunulabilir. Beyaz yaka suçları başta örgütlere olmak üzere topluma zarar veren bir olgudur. Şiddetli rekabet koşulları ve ekonomik kaygıların yarattığı baskının etkisi de kabul edilmekle birlikte, özellikle etik, ahlaki ve toplumsal değerlerin göz ardı edilmesi, artan tüketim kültürü ve bilhassa maddi doyumsuzluk gibi unsurların bireylerin beyaz yaka suçlarına yönelmelerinde etkili olduğu düşünülebilir. Beyaz yaka suçlarının kanun ve yasalardaki yerinin net olmaması ve tespit edilebilirliğinin zorluğu bu tür suçların artmasına neden olduğu söylenebilir. Hangi unsurların beyaz yaka suçu olarak kabul edileceği ve nasıl cezalandırılacağı gibi hususlara ilişkin hukuki belirsizliklerin azaltılması bu sorunun önüne geçebilir. Örgütsel açıdan düşünüldüğünde ise başta eleman seçimi ve amaçların belirlenmesi olmak üzere birçok hususta etik ve ahlaki değerlere önem verilmesi gerektiği söylenebilir. Ayrıca, çalışanın üzerindeki baskıyı artırarak beyaz yaka suçlarına yönelmesine neden olacak, ulaşılması mümkün olmayan amaçlar belirlenmemesine de özen gösterilmelidir. Örgütte ortak norm ve değerlerin oluşturulması ve korunması dikkat edilmesi gereken bir başka husustur. Bu unsurlar sağlıklı bir örgüt kültürü ve informal kontrol mekanizmalarının oluşmasına katkı sağlayarak beyaz yaka suçlarını engelleyebilir. Ayrıca, verimli formel kontrol mekanizmaları inşa edilerek, hiyerarşik konum gözetmeksizin her bir çalışanın faaliyetlerinin denetlenmesi gerekli görülebilir.

Sonuç ve Öneriler

Son yıllarda birçok örgütün beyaz yaka suçları nedeniyle çeşitli şekillerde zarara uğradıkları gözlemlenmektedir. Bu durum beyaz yaka suçları kavramının incelenmesinin önemini artırmıştır. Bununla birlikte, ilgili kavramın alanyazında yeterli düzeyde ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda, bu çalışma ile beyaz yaka suçlarına örgütsel davranış perspektifinden yaklaşılarak beyaz yaka suçları kavramına, bu suçları tetikleyen koşullara ve hangi örgütlerde daha sık görüldüğüne ilişkin hususların değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda mevcut alanyazından yararlanılarak bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, yerel alanyazındaki çalışma eksikliği ve mevcut çalışmaların kavramı yalnızca muhasebe veya finans perspektifinden ele alması nedenlerinden ötürü yabancı alanyazına odaklanılmıştır. Bu çalışmanın, artan önem düzeyine rağmen alanyazında göz ardı edilmiş bir hususu incelemiş ve sonuçlarıyla ilgili boşluğun doldurulmasına fayda sağlayacak olması nedeniyle önem arz ettiği düşünülmektedir. Beyaz yaka suçlarına örgütsel davranış

perspektifinden yaklaşılmasının amaçlandığı bu çalışma ile yeni çalışmalara da ışık tutulacağı öngörülmektedir.

Yapılan inceleme sonucunda beyaz yaka suçlarını tetikleyen üç temel koşul tespit edilmiştir. Ekonomik koşul kapsamındaki türlerden büyük ekonomik ödüller fırsat; yönetimin beklentileri, yatırımcının beklentileri ve rekabet koşulları ise tehdit yaratarak beyaz yaka suçlarını tetiklemektedirler. Örgüte özgü koşul kapsamındaki türlerden hiyerarşik konum, örgüt kültürü/normları ve örgütsel karmaşa/karmaşıklık ise elverişli durum yaratarak beyaz yaka suçlarını tetiklemektedirler. Davranışsal koşula dahil olan bireysel farklılıklar ve sosyal karşılaştırma ise rasyonelleşme yoluyla beyaz yaka suçlarını tetiklemektedirler.

Ne tür örgütlerde beyaz yaka suçlarının daha sık görüldüğüne ilişkin inceleme ise amaç/sonuç odaklı, lider-takipçi ilişkilerinde güçlü bir hakimiyetin izlendiği, risk alma düzeyi yüksek, etik duygusunun ve ahlaki değerlerin gelişmediği, formel ve/veya enformel kontrol mekanizmalarından ve ortak norm/değerlerden yoksun örgütlerde beyaz yaka suçlarının daha sık görülebildiğini göstermiştir.

Bu çalışmanın sonuçları örgütsel davranış perspektifi ve bu doğrultuda üretilmiş araştırma soruları ışığında yürütülmüş incelemelerle sınırlıdır. Farklı araştırma soruları, perspektifler vb. unsurlar doğrultusunda yürütülecek araştırmaların daha farklı/verimli sonuçlar verebileceğinin hatırlatılmasında fayda görülmektedir. Örneğin, toplumsal veya endüstri ile ilgili koşullara odaklanılması alanyazındaki bu unsurlara ilişkin eksiklik/belirsizliklerin giderilmesine yardımcı olabilir.

Son yıllarda birçok firmanın beyaz yaka suçlarından zarar görmüş olması bu kavramı önemli bir hale getirmekte ve bu nedenle bu konuyu irdeleyecek çalışmalar da önem arz etmektedir. Uluslararası alanyazında bu konuyla ilgili hem görgül hem de kavramsal araştırmalar açısından önemli bir boşluk bulunmaktadır. Örneğin, konu örgütsel davranış alanıyla doğrudan ilintili olmasına rağmen, yerli alanyazında konunun bu perspektiften yeterince ele alınmadığı tespit edilmiştir. Bu tespite konuyla ilgili diğer bağlam ve perspektiflere ilişkin boşluklar da dahil edilebilir. Ayrıca, her ne kadar konuyla ilgili nicel veri üretmek güç olsa da nitel yöntem kullanılarak konuyla ilgili katkı sağlayacak görgül veriler üretilebilir. Bu bağlamda, özetle, araştırmacılara, alanyazında bu kavrama dair çalışma eksikliği bulunduğu, bu doğrultuda yapılacak çalışmaların ilgi görebileceğinin ve ilgili alanyazının zenginleşmesine katkıda bulunacağına hatırlatılmasında fayda görülmektedir.

Kaynakça

- Aguilera, R. V., & Vadera, A. K. (2008). The dark side of authority: Antecedents, mechanisms, and outcomes of organizational corruption. *Journal of Business Ethics*, 77, 431-449.
- Alalehto, T. (2015). White collar criminals: The state of knowledge. *The Open Criminology Journal*, 8, 28-35.
- Bashir, S., Shahzad, K., Abbass, M., Abbass, N., & Saeed, S. (2011). Antecedents of white collar crime in organizations: A literature review. *African Journal of Business Management*, 5(35), 13359-13363.
- Çelik, G. (2016). *Eczacılık alanında beyaz yaka suçları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Doğrusözöğlü, M. (2005). *Beyaz yaka suçları kapsamında içeriden öğrenenlerin ticareti ve manipülasyon suçlarının sosyolojik analizi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kara Harp Okulu Komutanlığı, Ankara.
- Edelhertz, H. (1970). *The nature, impact and prosecution of white-collar crime*. Washington: U. S. Government Printing Office.

- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140.
- Gottschalk, P. (2017). Convenience in white-collar crime: Introducing a core concept. *Deviant Behavior*, 38(5), 605-619.
- Gottschalk, P. (2019). Organizational convenience for white-collar crime: Opportunity expansion by offender behavior. *Criminal Justice Studies*, 32(1), 50-60.
- Harvard Business Review. (2019). *How to scandal-proof your company*. <https://hbr.org/2019/07/white-collar-crime> (Erişim tarihi: 12.03.2021).
- Işık, M. (2012). *Beyaz yaka suçları kapsamında endüstriyel bilgi hırsızlığı suçunun sosyolojik analizi: Sanayi sektöründe bir uygulama* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kara Harp Okulu Komutanlığı, Ankara.
- Karmann, T., Mauer, R., Flatten, T. C., & Brettel, M. (2016). Entrepreneurial orientation and corruption. *Journal of Business Ethics*, 133, 223-234.
- Lee, J. J., & Gino, F. (2015). Envy and interpersonal corruption: Social comparison processes and unethical behavior in organizations. *Edmond J. Safra Working Papers*, 67, 1-43.
- Mengi, B. T. (2009). *Beyaz yaka suçları ve bir uygulama* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Pinto, J., Leana, C. R., & Pil, F. K. (2008). Corrupt organizations or organizations of corrupt individuals? Two types of organization-level corruption. *Academy of Management Review*, 33(3), 685-709.
- Piquero, N. L., & Benson, M. L. (2004). White-collar crime and criminal careers: Specifying a trajectory of punctuated situational offending. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 20(2), 148-165.
- Puah, C. H., Voon, S. L., & Entebang, H. (2009). Factors stimulating corporate crime in malaysia. *Economics, Management, and Financial Markets*, 3, 87-99.
- Schnatterly, K., Gangloff, K. A., & Tuschke, A. (2018). CEO wrongdoing: A review of pressure, opportunity, and rationalization. *Journal of Management*, 44(6), 2405-2432.
- Sutherland, E. H. (1939). *Principles of criminology*, Philadelphia: Lippincott Company.
- Sutherland, E. H. (1940). White-collar criminality. *American Sociological Review*, 5(1), 1-12.
- Turner, M. J. (2014). An investigation of big five personality and propensity to commit white-collar crime. *Advances in Accounting Behavioral Research*, 17, 57-94.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %100

Bu çalışma, 2019-2020 Güz Dönemi'nde Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Doktora Programı'nda Prof. Dr. Ferda ERDEM tarafından yürütülen Örgütsel Davranışta Yeni Tartışmalar Semineri isimli ders kapsamında üretilmiştir. Çalışmaya yönelik yönlendirmeleri için Prof. Dr. Ferda ERDEM'e teşekkürlerimi sunarım.